

Микола Бевз

*Професор, завідувач кафедри Архітектури та реставрації,
НУ „Львівська політехніка” м. Львів, Україна
професор кафедри Консервації Пам’яток,
Люблінська Політехніка, м. Люблін, Польща
e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua
ORCID: 0000-0003-1513-7045*

АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНО-РОЗПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ ОБ’ЄКТІВ МІСТА ЛЬВОВА ЗА КАРТОЮ ЖАНА ДОЕТЧА 1770 Р. (1750 Р.)

ANALYSIS OF ARCHITECTURAL AND PLANNING STRUCTURE AND FORTIFICATION FACILITIES OF THE CITY OF LVIV ACCORDING TO THE MAP OF JEAN DOETSCH 1770 (1750)

© Bevz M. 2022

У статті проаналізовано план міста Львова авторства Жана Дуетча з 1770 р. - одне з перших картографічних джерел до історії міста. Розкрито значення плану для наукової реконструкції стану архітектурно-містобудівної структури міста на другу половину XVIII ст. Обґрунтовано гіпотезу про те, що карту виконано з навчально-військовою метою. Про це свідчить ретельна фіксація фортифікаційної структури середмістя з вказанням кількості ліній оборонних мурів, фос, брам, фірток. Багато об’єктів зображених на плані була втрачена у пізніший час, тому їх ідентифікація, аналіз планувальної структури є важливими для збереження інформації про них. Для таких об’єктів подано короткі характеристики, що впливають із зображень на карті.

Особливістю плану Дуетча є те, що на аркуші подано два рази план Високого Замку. Інвентаризаційний план руїн Високого замку уміщено в окремій віньєтці у лівому нижньому куті карти. Це зображення є унікальним матеріалом, який точно передає характер укріплень комплексу та вказує на реальний його стан у другій половині XVIII ст. План замку при цьому виконано в іншому, ніж карта, більш детальному масштабі. Ще одне зображення Високого замку, нарисоване безпосередньо „in situ” на горі, не переказує правильної конфігурації та планіметричної структури об’єкту. Вважаємо це зображення проектом модернізації укріплень замку, що його перекреслено з невідомого джерела. Така спеціальна увага до Високого Замку, середньовічного оборонного об’єкту також, на нашу думку, демонструє дидактичні цілі складання карти.

Карта в цілому точно передає містобудівну структуру Львова другої половини XVIII ст. і є дуже цінним джерелом до вивчення його історії та архітектури. Також цінною є інформація з переліком основних об’єктів Львова уміщена у віньєтці-експлікації Notina Locogit до карти, хоча тут є декілька помилок щодо назви та нумерації окремих об’єктів. Особливу цінність становлять рисунки планів низки об’єктів тогочасного Львова - собору Св. Юра, церкви Св. Івана під Високим Замком, єзуїтського саду, вірменських монастирів на Краківському передмісті, окремих палацових комплексів, які вже не існують сьогодні.

Загадкою залишається питання, чому на плані Дуетча не зображено дві оборонні бастионні лінії зведені довкола Краківського та Галицького передмість у XVII ст.: т. зв. лінія Ф. Гетканта (з 1630-х років) та оборонний пояс Яна Беренса (з 1670-х років). На час складання карти вони ще існували та були домінуючими оборонними комплексами у видовій

панорамі та ландшафті міста.

Як окреме дослідження нами виконано аналіз та ідентифікацію на основі карти Ж. Доегча розміщення палацу королівського стольника Аавгуста Фридерика Мошинського. Вважаємо цей аналіз добрим прикладом використання інформативного потенціалу карти.

Ключові слова: карта Жана Доегча, місто Львів, XVIII ст., плани, палаці, монастирі, фортифікаційні об'єкти.

Постановка проблеми.

План міста Львова авторства Жана Доегча - одне з перших картографічних джерел до історії міста. Її значення для наукової реконструкції стану архітектурно-містобудівної структури міста на другу половину XVIII ст. дуже велике. Карта чомусь не була опублікована в останній синтетичній праці з історії міста - в Атласі українських історичних міст. Львів (Том 1. Науковий редактор - Мирон Капраль) (Атлас, 2014), хоча у ньому уміщено всі на сьогодні відомі плани міста. Не виконувався аналіз карти Доегча, цінної для розкриття урбаністичної структури міста на середину XVIII ст., й у книзі «Архітектура Львова. Час і стилі. XIII-XXI ст.» (Бірюльов, упор., 2008). Короткий аналіз карти уміщено у книзі Ольгерда Чернера (Czerner, 2008, S.54), який відзначив добру локалізацію на плані низки шляхетських палаців, докладний план єзуїтського саду. Літографічна чорно-біла копія львівського примірника плану з датою 1750 р. була видрукувана в друкарні А. Пришляка у Львові у 1896 р. як додаток до книги «Miasto Lwów w okresie samorządu 1870-1895» (Lwów, nakładem gminy królewskiego stolecznego m. Lwowa, 1896). Ця копія плану доступна на цифровій сторінці „Polona.pl.” (Polona, 1750). Ще один примірник карти зберігається у Центральному державному архіві України у м. Львові. Ми мали змогу у різний час тримати в руках всі вказані примірники карти.

Мета дослідження

Метою нашого дослідження є – виконати аналіз планувальної структури міста на карті, проаналізувати архітектурно-планувальні риси головних об'єктів, у тому числі фортифікаційних, визначити наскільки карта є інформативною для містобудівної історії Львова.

Виклад результатів дослідження.

Насамперед для аналізу використаємо віденський примірник карти міста Львова Жана Доегча (Topografia Urbis Leopoldis cum suis adjacentibus Suburbis (circa A 1770). Fait par Jean Doetsch Cadet Enseigne. M 1:8.640. - G I h, 370. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. - 1 kol. Bl.) (рис. 1). Цей примірник карти доступний для науковців завдяки присутності на веб-сторінці Центру міської історії Центрально-Східної Європи (знайти: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/topographia-urbis-leopoldis-c1770/>). Короткий опис цього джерела виконаний Сергієм Терещенком як супровідний матеріал до карти. Кілька років тому нам випала нагода працювати з оригіналом цієї карти у Військовому архіві Австрії, перебуваючи на стажуванні у Віденському технічному університеті в рамках програми «Cooperation TU Wien – TU Lemberg»²⁶⁷. Тому можемо висловити власні судження щодо карти та зображених на ній об'єктів. Ще один примірник карти Жана Доегча зберігається у Центральному державному архіві України у місті Львові (ЦДІА).

Ці примірники, нібито однакові, обидва рукописні, але мають все таки невелику різницю. Перше, що впадає у вічі – львівська карта не кольорована. Найцікавіше, що карти мають різні дати вказані на титульних віньєтках (рис. 3). На львівській карті поставлена дата “сігса а 1750”, а на віденській – “сігса А 1770”. Крім того карти мають дещо відмінні способи їх виконання. Віденський примірник виконаний на суцільному аркуші тонкого паперу, дуже добре збережений. Львівський примірник складається з

---

²⁶⁷ Принагідно дякуємо тут за можливість стажування та організаційну і технічну допомогу в роботі у архівах Відня тодішньому керівникові інституту містобудування та просторового планування, професору Клаусу Земсроту (Univ.Prof. DI Dr. techn. Klaus Semsroth) та професору Андреасу Гоферу (prof., dipl.-ing.dr.techn. Andreas Hofer).

шести менших аркушів, наклеєних на спільну основу. Його збереженість є гіршою – втрачено кутики карти, помітні невеликі витерті поверхні паперу від користування. Самі зображення на картах та написи є абсолютно ідентичні. Маємо враження, що львівську версію виконували під копірку. Існує також тиражована друкована версія карти. Вона є чорно-білою копією, виконаною літографічним способом з оригінальної карти (львівського примірника) на замовлення львівського магістрату (рис. 2). Друк здійснено у закладі літографічному А.Пришляка у Львові (Polona, 1750). На цій карті також подана дата 1750 р.

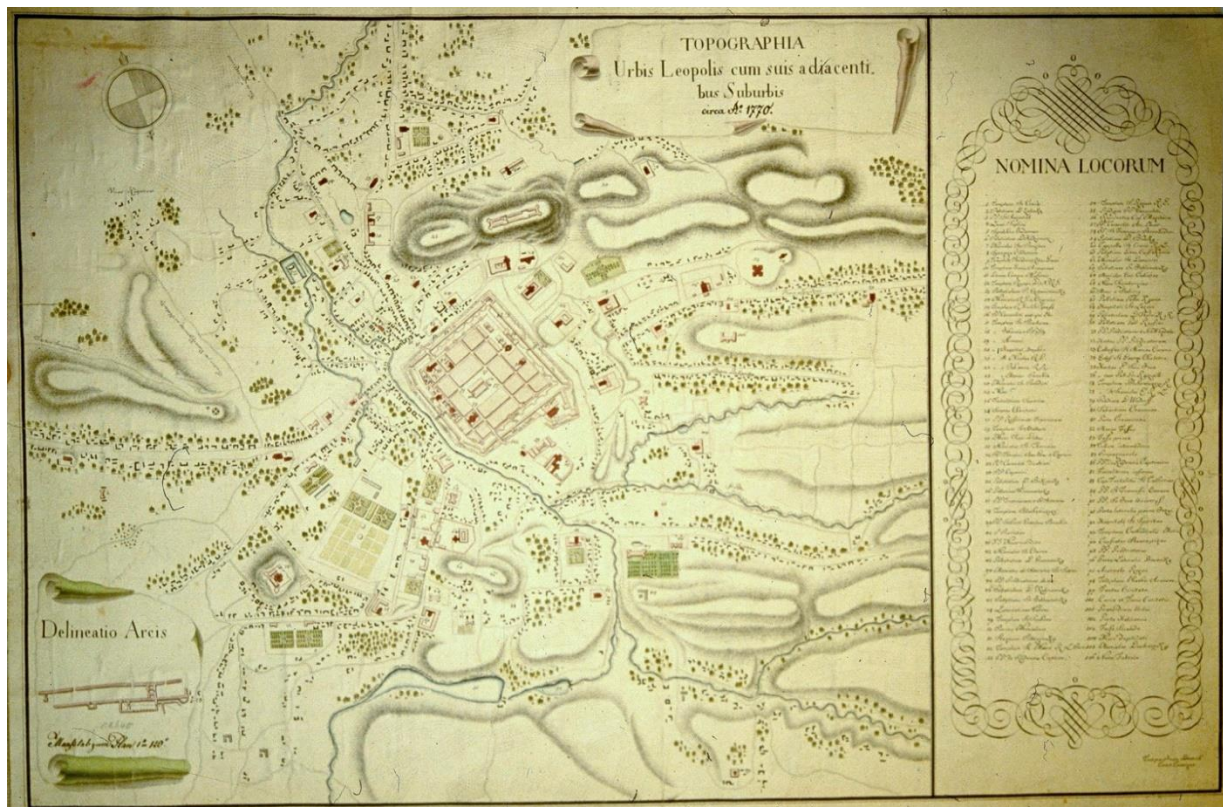

Рис. 1. План міста Львова Жана Дуетча (*Topographia Urbis Leopoldi cum suis adiacentibus Suburbis* (circa A 1770). *Fait par Jean Doetsch Cadet Enseigne*. M 1:8.640. - G I h, 370. *Kriegsarchiv*. Wien. *Kartensammlung*. - 1 kol. Bl.

Перші дві - це рукописні карти (С.Терещенко помилково вказує, що віденська виконана літографічним способом (Центр міської історії, 1770). На віденському примірнику зображення нарисоване з великою прецизійністю та кольороване акварельними фарбами. Карта рисована на одному листі тонкого паперу приблизного розміру 40х60 см. Фактичний розмір зображення плану Львова 40х50 см, оскільки праву частину аркуша займає експлікація - "Nomina Locorum", де перелічено на латині 106 ключових об'єктів міста. Карта рисована спершу олівцем, згодом наведена пером в туші. Потім ще й кольорована акварельними фарбами (рис. 1). На аркуші збереглася тоненько рисована олівцем квадратна сітка, що слугувала базою для нанесення плану. Також збереглася олівцева розмітка лінійок для рівного виконання написів. Місцями з-під фарби та пера також видно фрагменти оліцевих рисунків дерев, будівель чи написів. Це вказує, що віденський примірник карти є оригіналом, а не копією. Основні об'єкти тогочасного Львова позначені темно-вишневою фарбою. Їх контур також рисований пером вишневим чорнилом чи тушшю.

Підпис виконавця вміщено дуже дрібними літерами у правому нижньому куті аркуша, під віньеткою – «Fait par Jean Doetsch Cadet Enseigne». Перекладаючи з французької мови його зміст звучить – «зроблено курсантом-кадетом Жаном Дуетчем». Термін «Enseigne» мав би вказувати на навчальний характер праці. Тобто, маємо враження, що план міста виконувався не як самостійне

картографування місцевості, але як навчальне завдання у рамках опрацювання якоїсь попередньої карти або й низки карт.

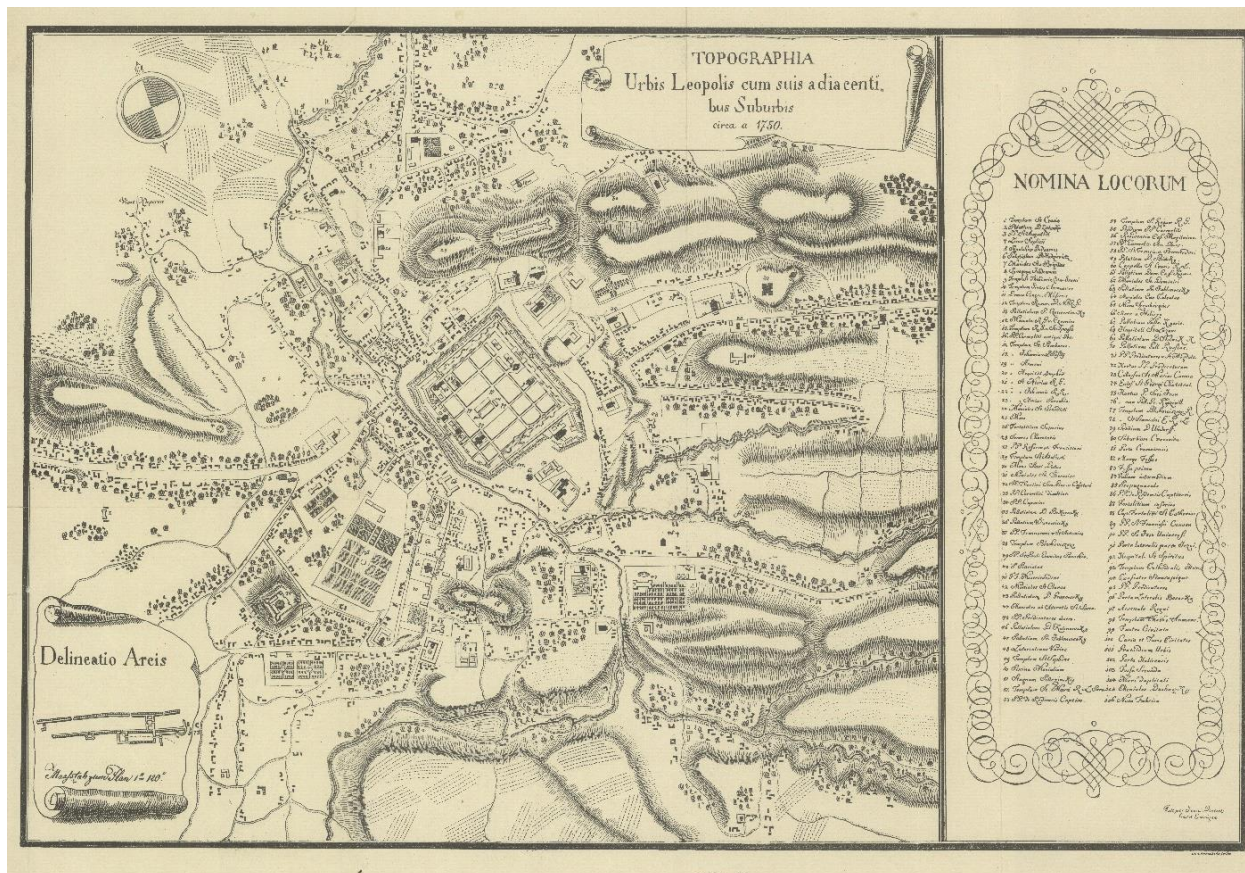

Рис. 2. План міста Львова Жана Доегча (Topografia Urbis Leopolis cum suis adiacenti bus Suburbis (circa A 1750). Fait par Jean Doetsch Cadet Enseigne. M 1:8.640 (Polona, 1750. Topografia urbis Leopolis cum suis suburbis: circa a 1750. Zakład litograficzny A.Przyszlak (Lwów). Druk Magistrat krolewskiego stólcznego miasta Lwowa).

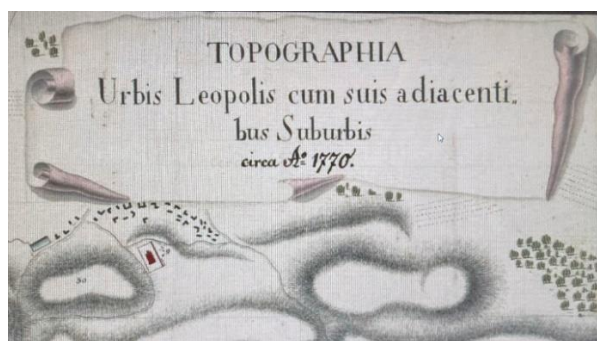

Рис. 3. Війєтка з заголовним написом на оригінальному примірнику карти з архіву у Відні (Центр міської історії, 1770).

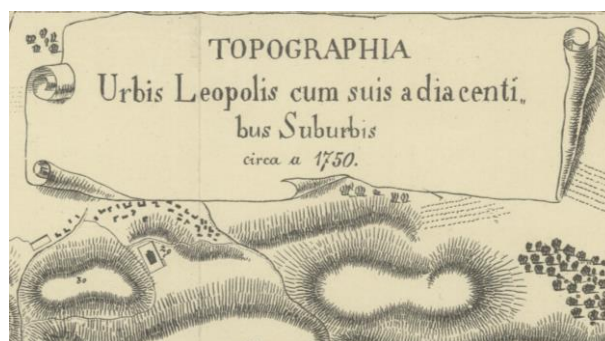

Рис. 4. Війєтка з заголовним написом на друкованому літографічному примірнику карти (Polona, 1750).

На карті нижче місця, де вказано ім'я автора, містився ще якийсь напис олівцем, але його було витерто і сьогодні можна відчитати лише окремі букви, які важко укласти у слова. Можливо олівцевий напис вказував ім'я автора оригіналу плану або того, хто подавав іншу інформацію до складання карти.

Оцінюючи графічний бік виконання плану, можна зробити висновок, що карта виконана однозначно одним автором (однією рукою). Проте є й загадкові моменти - два визначальні написи, мабуть, додано пізніше. Вони написані іншим пером та іншим, більш чорним, чорнилом, й іншим

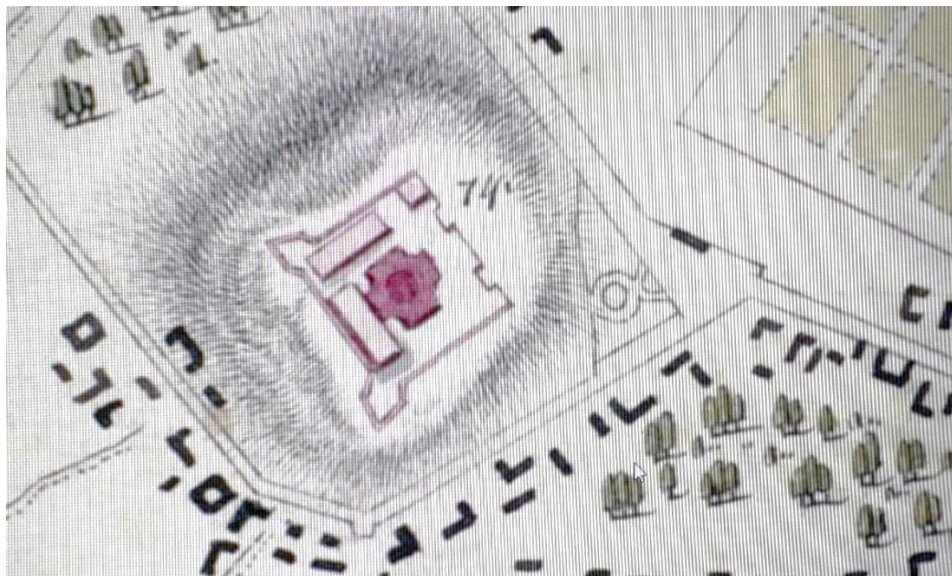
почерком. Це:

- дата 1770 рік (написано: «circa A°= 1770.») в нижній частині на «заголовній» віньєтці під назвою плану; напис перекладається – «приблизно року 1770-го»;
- другий доданий пізніше напис; це вказання масштабу (Maasstab zum Plan 1"=120".) у лівому нижньому куті аркуша карти - під планом Високого замку, який уміщено в окремій рамці-віньєтці.

Крім того під планом Високого Замку олівцем зроблено ще один пізніший напис – «1:8.640». Виглядає так ніби це уточнення масштабу плану, було виконане пізніше в процесі архівування.

Зважаючи на різні дати на віденському (1770) та львівському (1750) примірниках карти, можемо сумніватися у правильності її датування. Тим більше, що біля дати дописано “circa” – приблизно. Ймовірно на карті від самого початку її виготовлення не було дати. Його дописали пізніше, датуючи карту на підставі якихось аргументів. Датувати карту слід на підставі зображених будівель і комплексів. З цією метою хочемо звернути увагу на два ключові об’єкти з карти.

- 1) Собор св. Юра (рис. 5). На карті не позначено нового барокового собору зведеного у бароковому стилі. Будівлю нової греко-католицької катедри розпочали проектувати від 1741 року, а у 1744 році почалося будівництво, яке тривало до 1764 р. (Александрович, 2013). Спочатку роботи вів Бернанд Меретин (до 1759), а згодом продовжував Клеменс Фесінгер. Але новий собор мав іншу конфігурацію у плані, ніж та , яка нарисована на карті. Тут позначено рівнораменний грецький хрест, а бароковий собор має витягнутий план по осі схід-захід. На плані дуже чітко позначено на плямі будівлі круглий купол. Його навіть зафарбовано у темніший колір. У новому храмі барабан купола має гранчасту форму квадрата зі стягними наріжниками. Отже на плані позначено старіший храм, який проіснував до 1744 р. Додатковими аргументами щодо старої будівлі є й інші елементи довкола храму. За апсидою храму, впритул до нього, нарисовано велику будівлю. Цієї будівлі немає сьогодні біля нового собору. Її й не може бути бо відразу за собором починається висока підпірна стіна платформи, на якій зведено храм. Автор відтінив сірим кольором цю заапсидну будівлю, мовби стаючись відзначити її висоту. Отже це ще один доказ на користь рисунку плану попередньої церкви. Надзвичайно важливе також позначення двох наріжних бастіонів у західному пряслі платформи. Їх немає при позначеннях собору на наступних планах Львова. Зокрема на карті Дю Дефі з 1766 р. Факт, що ці бастіони існували і були розібрані при будівництві нові святині, підтвердили дослідження архітекторки Алли Мартинюк-Медвецької у 1990-х роках.

Рис. 5. Комплекс собору св. Юра на карті Ж.Доетча; платформа з двома бастіонами,

на якій розміщені три будівлі (Центр міської історії, 1770).

Рис. 6. Комплекс собору св. Юра на карті Ж.Дю Дефі: витягнутий по осі схід-захід план храму та дві будівлі на крилах (Центр міської історії, 1766).

Митрополичі палати були зведені навпроти головного входу до собору в 1761-1762 рр. Але їх також не позначено на карті. Отже можемо зробити перший висновок про те, що дата 1770 рік на віденському примірнику карти неправильна. Виконання карти мусіло відбутися до 1744 року, коли почалося будівництво нового комплексу церкви св. Юра.

Мабуть львівські історики, маючи на руках власний примірник карти, поставили на ній більш правильну дату – 1750 р. Але й вона, на наш погляд, не є точною. Притримуємося версії, що рисунок творився трохи раніше.

2) Інший об'єкт, який може бути помічним у датуванні карти, це комплекс колегії Піярів на вулиці Личаківській. На карті місце його розташування позначено як «нова фабрика» (рис. 7), тобто «нове будівництво». З праць дослідників відомо, що виділення ділянки та зведення будівель колегії тягнулося дуже довго. Ініціатива народилася після 1733 року, коли нарешті отримали дозвіл львівського католицького єпископа Самуеля Гловінського. Проект головного будинку датований 1750 р. (Вуйцик, 2013). Цілком можливо, що купівля ділянки та зведення будівельних матеріалів (тобто створення «нової фабрики») могло відбутися тут між 1733 та 1744 роками.

Рис. 7. Колегія Піярів на карті Ж.Дюетча - № 106; будівля 37 – це палац Вишневецьких (Центр міської історії, 1770).

Без сумніву карта виконана знавцем міста Львова. Дуже точно передані загальні особливості топографії міста, точно локалізовано і названо основні об'єкти, правильно показано кількість кварталів у середмісті, загальна кількість вулиць та ін. Проте карта дуже умовно передає геометричну конфігурацію розпланувальної структури середмістя, спрощуючи її до правильного квадрата. Позначення храмів на карті в середмісті і на передмістях виконано темно-вишневим кольором. Квартали (на середмісті) та окремі будинки відміто ясно-рожевим тоном, а решту забудови на передмістях нарисована пером чорною тушшю.

На передмістях позначено всі монастирські комплекси. Характер їх забудови передано часто умовно – позначаючи храм вишневим кольором та приблизну конфігурацію монастирських корпусів забарвлених у рожеві тони. Збережено лише загальну орієнтацію комплексу. Натомість планувальна структура передана дуже умовно. Проте завжди позначено оборонні мури, якими було оточено територію монастиря. Прикладами є католицькі монастирі Кармелітів Босих чи Кармелітів Черевичкових (рис. 2), греко-католицький комплекс ОО Василян Св. Онуфрія з вірменським комплексом Св. Анни та ін.

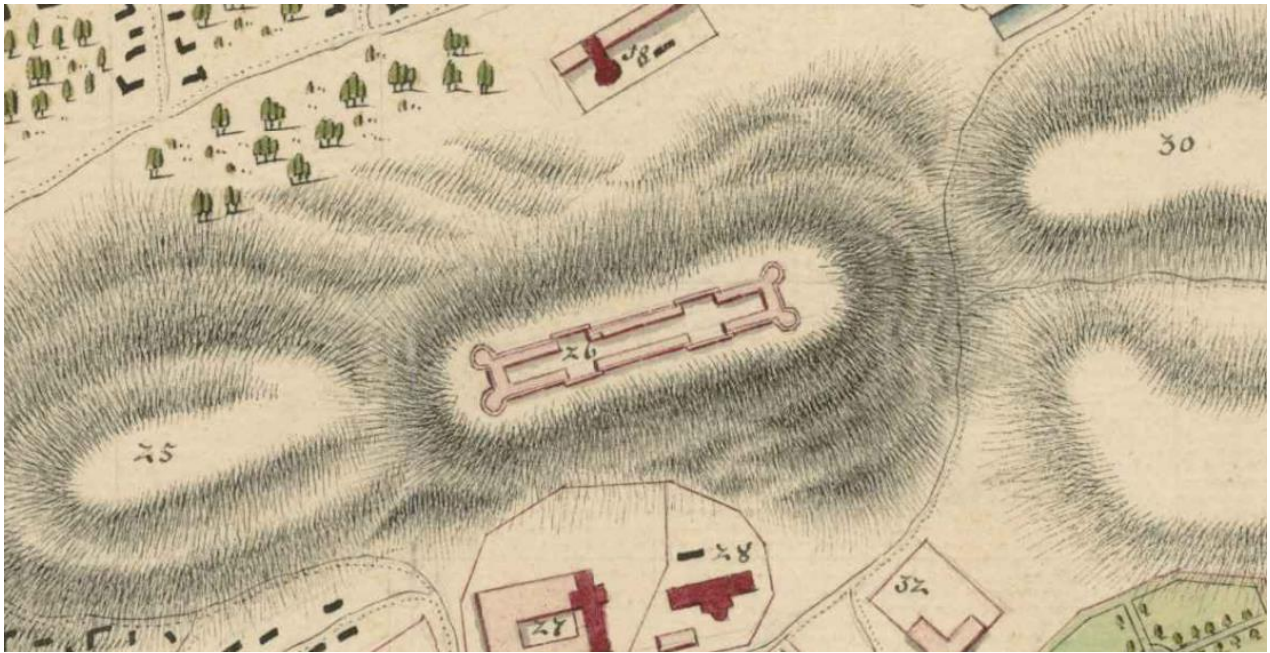

Рис. 8. План гори з Високим замком (26) на карті Львова Жана Дуетча (Центр міської історії, 1770).

Цікавою особливістю карти є те що на ній двічі подано зображення Високого Замку. Безпосередньо на плані гори дуже детально нарисовано план оборонного об'єкту, який проте не є реальним зображенням тогочасного Високого замку. Можна висунути припущення, що це, швидше всього, схематичний рисунок. Хоча загальна схем замку, поділ на двори тут правильні, але відсутні важливі деталі – малий південний двір, кількість башт. Отже це умовне позначення Високого Замку. Можна припустити також, що тут просто використано саме таке умовне зображення для передачі його локалізації. Ще одне сміливе припущення, що це проектний план модернізації укріплень Високого Замку.

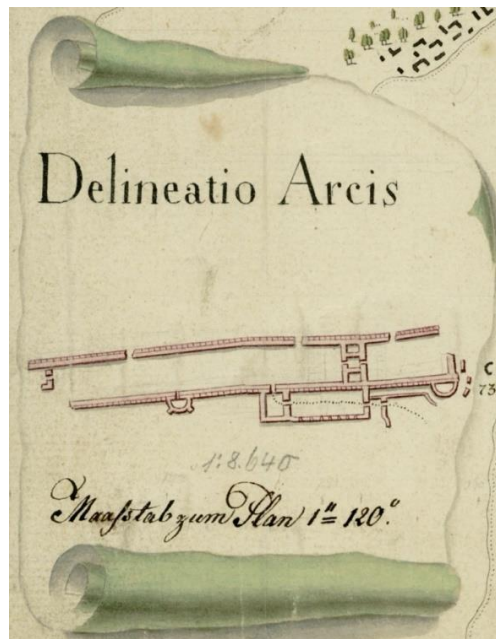

Рис. 3. План руїни Високого Замку в окремій віньєтці у лівому нижньому куті карти Львова Жана Дуетча (Центр міської історії, 1770).

Другий раз план Високого Замку нарисовано окремо на віньєтці у формі розгорнутого аркуша паперу у лівому нижньому куті карти. Це зображення за манерою виконання і кольорування однозначно виконане одночасно разом із рештою рисунку. Воно дуже детальне і дуже точно передає конфігурацію плану і стан замкових будівель (рис. 9). Рисуючи його, автор без сумніву перед тим познайомився добре в натурі із станом об'єкту і, напевно, виконав його на основі попередніх польових зарисовок. Цей план Високого Замку має надзвичайну наукову вартість у зв'язку з тим, що інші відомі дотепер історичні рисунки не є настільки детальні. Крім того пізніші рисунки фіксували замок у ще більш занедбаному стані та з більшою кількістю втрачених елементів.

Слід вказати, що аналізований нами план по-суті є другим відомим нам історичним джерелом, що показує розпланувальну схему Високого Замку. Першим є рисунок Мартина Груневега з кінця XVI ст. Але його зображення є дуже схематичним і приблизним. Близька за датою створення і дуже детальна карта Жана дю Дефі з 1766 р. взагалі не містить плану Високого Замку, а лише його контур. Тому план Жана Дюетча, з певністю, є першим точним кресленням Високого Замку. Зважаючи на це, його детальний аналіз вартує особливої уваги. Виконаний картографом Губером у 1777 році наступний план Високого замку містить трохи менше деталей (рис. 10). Але назагал ці два плани є дуже важливим планіметричним матеріалом для реконструкції планувальної та об'ємно-просторової структури замку. На плані Губера чомусь відсутній південний в'їзний двір, а показано лише в'їзну башту до комплексу у південній стіні західного двору (рис. 10). Маємо враження, що автор не знайомився з замком детально.

Рис. 10. План руїн Високого замку на карті Даніеля Губера з 1777 р. (Huber, 1777)

Проаналізуємо зображення плану Високого замку у віньєтці та звернемо увагу на окремі позиції рисування деталей:

- план показує, що лінії південна та північна лінії оборонних стін не були прямими, але в кількох місцях переломлювалися. Південна стіна повертала на кілька градусів на південь лівіше від в'їзної вежі і повертала ледь помітно на північ від стику із палацовим корпусом. Північна стіна також мала два переломи: один і другий якраз навпроти тих, що є у південній стіні. Але треба вказати, що лінії цих стін не показані паралельними, вони ідуть під невеликими кутами одна відносно одної. У північній стіні позначено три неширокі проломи.

- ці дві довгі стіни показані на плані дуже специфічно. Вони ширші від інших стін і таке враження,

що мають нарисовану лінію мерлонів по зовнішньому краю (принаймі, ця частина стіни має поперечні штрихи через рівні короткі проміжки).

- На плані зображено три вежі чи башти у південній стіні. *Перша* з них півкруглої форми у плані, розміщена у пряслі південного муру на захід від квадратної вежі в'їзду. Ця вежа (башта) має два контрфорси, які розміщені приблизно під кутом 60 градусів до площини муру. До неї з подвіря можна потрапити через вузький проріз, тобто вона показана, як закрита споруда. Товщина стін цієї вежі менша від прямої стіни, до якої вона примикає. Цікаво, що ділянка цієї прямої стіни у межах вежі також позначена подвійною лінією хоча й без мерлонів. Це може бути свідченням того, що башта була добудована пізніше до існуючої замкової стіни. *В'їзна вежа чи башта* – квадратна у плані, має товсті стіни. Мерлони на ній не показані. Вона має прорізи для брам у східній та північній стіні. *Третя вежа* показана у південно-східному розі замку. Вона має півкруглу форму у плані. Товщина її циркульної частини стіни тонша ніж тильної прямої і, навіть, тонша ніж у попередньої півциркульної башти. Від кута замку на північ іде фрагмент прямої товстої стіни, без мерлонів. Від обривається приблизно на віддалі до середини замкового подвір'я.

- До в'їзної вежі зі сходу примикає лінія оборонної стіни, у тілі якої показано косими лініями низку (сім) бійниць. Ця стіна повертає згодом на північ примикаючи до основного тіла замку навпроти палацу. Важливо відзначити, що на плані виразно показано примикання цієї стіни до кута вежі із невеликим зміщенням назовні, підкреслюючи різночасовість цих будівель. У східному пряслі цієї стіни показано проріз з брамою.

- Палацовий корпус показаний як з'єднаний в одне ціле з північною і південною замковими стінами. Він має тридільну схему плану. Центральну частину його займає наскрізний проїзд у дальній двір.

- У південно-східному крилі замку зовні основних стін і наріжної вежі показано ще одну дублюючу оборонну стіну. Її лінія починається від зовнішньої брами і огинає півколом ріг замку. Показана вона фрагментами, тобто як зруйнована і незначної товщини порівняно з іншими замковими стінами.

- Біля зовнішньої брами показано фрагмент стіни з прорізом брамою. Її лінія у плані далі на південь починає закруглюватися, наче вона далі переходила у форму башти. З інших джерел знаємо, що так насправді і було.

- У західному крилі замку немає двох круглих веж, які відомі з іконографічних джерел. Проте показано руїни прямокутної у плані будівлі з входом із сходу.

Написано план "Delineatio Arcis" (Креслення, схема укріплення). Саме цим кресленням замку з Віденського архіву користувався історик Александр Чоловський у своїй монографії «Високий замок» (Czolowski, 1910). У праці він також умістив описи замку з 1558, 1570 та 1645 р. Ці описи та план Дюетча можуть бути підставовим матеріалом для виконання планувальних реконструкцій замку станом на XVI-XVII ст.

Зображення замку на карті безпосередньо на плані міста (на горі) має позначення номером 26 (в експлікації розшифровано - Fortalitium Superius - форталіція висока). Вважаємо, що це умовне зображення, абстрактний план видовженого прямокутного укріплення з чотирма наріжними півкруглими бастеями. Периметральні досить широкі стіни можна вважати широкими терасованими платформами над казематами із мурованою скарпованою стіною ззовні (рис.). Великий довгий двір поділений на три частини. Ця тридільність зумовлена наявністю двох розривів по кожній стороні (північній та південній) з внутрішнього боку периметральної лінії стіни-тераси. Можливо, що до ліній зовнішньої стіни укріплення з боку двору прибудовано довгі будівлі, а не каземати які ми вище заначили. Їх показано рожевим тонуванням аквареллю як муровані. Можна було би трактувати це зображення як проект споруд з казематами, верх яких використовується як становище для ведення оборони (подібно до бродівського чи збаразького замку). Розшифрування цього зображення вважаємо, ще попереду. На плані замку не позначено жодного місця з брамою та в'їздом. Також не вказано існування дублюючого малого двору з додатковою оборонною стіною (яка збережена в натурі досьогодні). Таке схематичне та умовне зображення замку є безсумнівною загадкою для дослідників.

Можна прогнозувати, що це все-таки проект модернізації замку, можливо, що перенесений з іншого кресленика. Окомірний аналіз зображеного об'єкту показує, що його можна віднести до фортифікаційної архітектури XVII-XVIII ст.

Середмістя: розпланувальна схема зображена більш регулярно ніж це є насправді. Подана вона в окремих випадках трохи спрощено, а той деформовано. Це стосується у першу чергу Низького Замку, монастиря Домініканців, вірменської церкви. Слід звернути увагу, що каплиця у Низькому замку (поз. 88 – Cap. Fortalitii St. Catheriae).

Рис. 11. План середмістя на карті Львова Жана Дуетча (Центр міської історії, 1770).

Лінії міських укріплень. На карті Дуетча укріплення середмістя передані спрощено і часом неточно (відсутні, наприклад, малі башти при барбаканах Галицької та Краківської брами, вежа Римарська чи Мулярська на високому оборонному мурі та ін.). Зображена кількість веж чи башт в окремих випадках не відповідала реальній ситуації. Проте кількість оборонних ліній, принциповий вид їх оборонних споруд передано відносно добре. Тут нарисовано Високий оборонний мур, низький оборонний мур та т.зв. «третью» оборонну лінію з валу та серії бастей і бастіонів. Оборонні башти на Високому мурі нарисовані дуже схематично, але в окремих випадках їх кількість відображена вірно (наприклад у північному пряслі муру). Дуже схематично зображено міські брами – Краківську та Галицьку. Подібно ж нарисовано умовно Єзуїтську та Руську фіртки. Порохову башту позначено дуже умовно, а т.зв. Струмилову башту, яка знаходилася у південному пряслі третьої лінії навпроти зовнішнього двору монастиря Бернардинів, взагалі не позначено.

Низький Замок підписано в експлікації - Fortalitiium inferius – Форталіція нижча. Всі пририси кварталів та фортифікацій виконано пером темновишневою фарбою. Таким чином виконано також рисунки монастирів, храмів в т.ч. церков, разом з мурами, що оточували їхню територію.

Для порівняння з картою Дуетча подаємо нижче фрагмент австрійської військової карти Ф. фон Міга з 1781-1783 рр., яка була виконана у дуже дрібному масштабі, але середмістя Львова на ній

прорисовано з неймовірною точністю (рис. 12).

Рис. 12. Фрагмент австрійської військової карти Галичини Ф. фон Міга з 1781-1783 рр. з зображенням львівського середмістя.

Єзуїтський сад (колишній міський парк). Карта містить зображення низки садів і парків. Всього їх можна налічити 12. Їх можна поділити на два типи: а) монастирські б) присадибні (припалацові).

Серед перших величиною і розплануванням вирізняється Єзуїтський сад (поз. 75 – Hortus P. Soci. Jesu). Планувальну схему цього саду автор карти нарисував з великою старанністю (рис. 13). Територія саду повністю оточена мурованою стіною нерегулярної конфігурації. Сад має регулярне розпланування зелених квадратних кватир, серед яких можна розрізнити два їх типи. Перший тип – це кватири ймовірно з високою рослинністю, які локалізовані у західній частині саду, створюючи регулярну ортогональну сітку алей, з широкою еспланадою по центру. Посередині цієї еспланади позначено круглу альтану ротонду, яка є єдиним збереженим елементом саду з того часу. Особливу увагу привертають дві східні квадратні, більші за розмірами, кватири (явно міксобордерно-партерного типу) з перехрещеними алеями і круглими клумбами посередині. Кругла алейка посередині кватири обсаджена по периметру деревами, утворюючи круглий зелений інтер'єр. Вилітні алеї, орієнтовані осями на центр круглої клумби, ділять партерну кватиру на чотири менших частини у прямокутному ритмі. Цілком ймовірно, що посередині круглих клумб були встановлені скульптурні композиції. Це було стандартним рішенням для періоду бароко і можемо відшукати чисельні аналоги таких об'єктів.

Нижче від двох кватир партерної частини показано три регулярної прямокутної форми водойми. Розміщено їх асиметрично до головної осі комплексу зі зміщенням у північний бік.

Подаємо нижче гіпотетичну графічну реконструкцію цього фрагменту паркової композиції (рис. 9). Зображення решти західніших кватир саду позначено без дерев і пунктирними лініями. Але маємо переконання, що це були густо засаджені деревами ділянки. Часто, за тогочасними правилами хоча би на краях цих кватир по периметру мали би бути висаджені високі дерева.

Крім ротонди, на обгородженій території саду позначено лише ще одну невеличку будівлю

примуровану до стін огороження у північно-східному наріжнику комплексу.

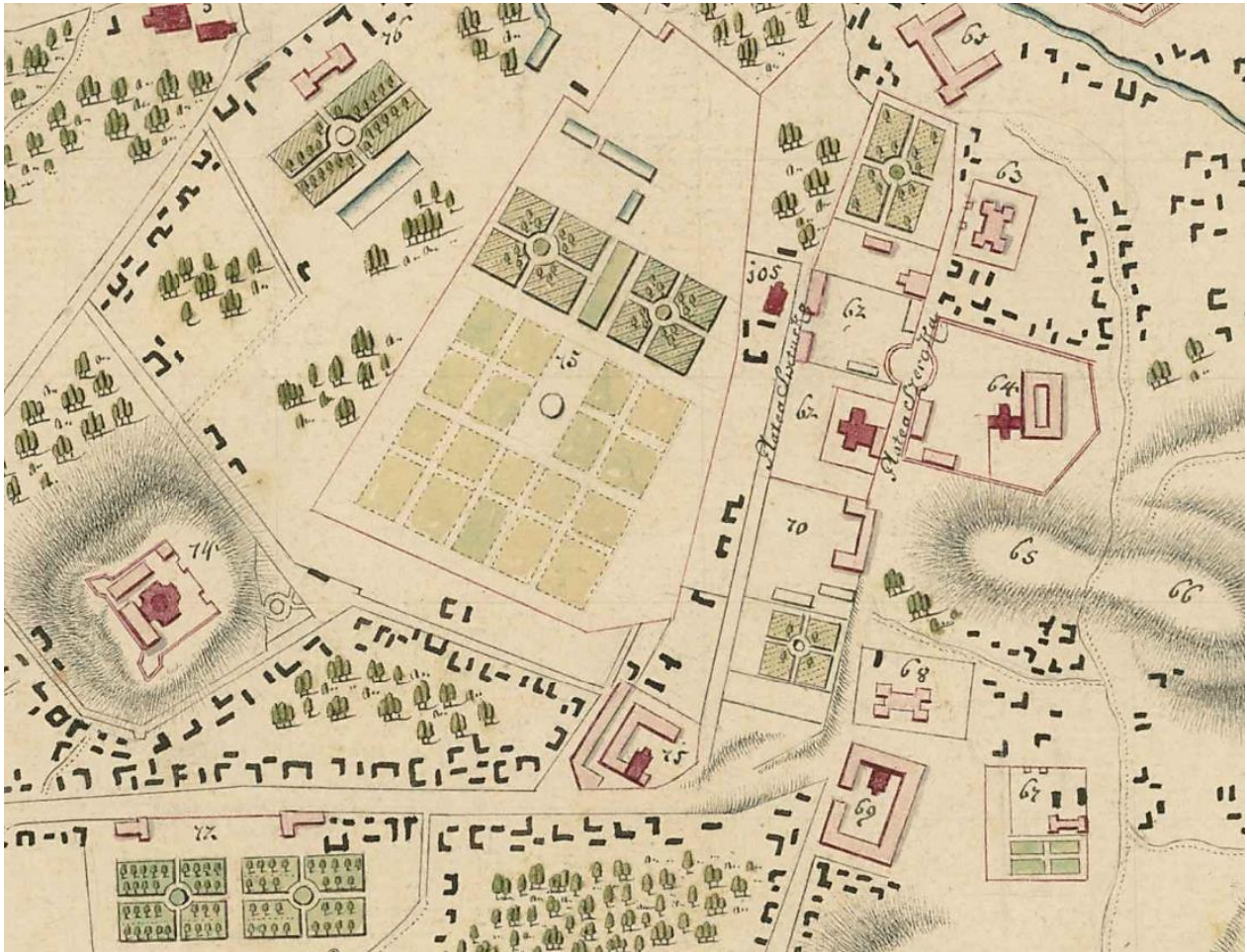

Рис. 13. План єзуїтського саду на карті Доегча (Центр міської історії, 1770).

Розташування саду по відношенню до собору Юра є неточним. Це ще раз свідчить, що карта виконувалася в камеральних умовах без попереднього інструментального знімання території.

Інші, варті уваги, садово-паркові об'єкти карти: на лівій стороні нинішньої вулиці С.Бандери показано великий двір (садибу) з двома парковими кватирами з деревами (поз. 72 – Hortus PP. Predicatorum – сад проповідників). Це може бути пов'язано із попередньою позицією в експлікації, яка позначає монастир доміканок св. Магдалени (71- PP. Predicatores v St. Magdale). Це садово-господарський комплекс монастиря. У цій садибі лицева частина стіни огороження та дві великі фланкуючі будівлі показані як муровані. Дві великі садові кватири мають регулярний характер з круглими площами у центрі.

Паркові композиції показані також в комплексах монастиря (53 – PP. De Redemtis Captivo), (55 – Predium PP. Carmeliti, але храм тут позначено: 10 – Templum Pintis Armaenae). Велику садово-паркову квартиру позначено біля костелу Св. Мартина на Підзамчі. Його підписано: 16 – PP. Carmeliti antiqui Obs. У тильній частині монастиря за садом міститься двоярусна мурована кругла будівля (!). Невеликий партерний сад показано також у дворі монастиря кармеліток на вул. Винниченка (33 – PP. Carmeliti disaltati).

Великий за розмірами регулярний сад з круглою клумбою у центрі позначено на сучасній вулиці Лисенка навпроти монастиря Францисканців (у місці де була міська «стрільниця»). Його територія обгороджена мурованою стіною. Цей об'єкт чомусь не підписано і не нумеровано. Великий за розмірами парк знаходився також біля палацу Яблоновських (поз. 47). Поряд на Зеленій позначено

палац пана Калиновського, з обгородженою територією, в'їзною брамою, але без паркових елементів (46). Невеличкий партер позначено біля палацу київського воєводи (67 – Pallatium Palla. Kyovie). Регулярний партер показано також перед мурованим палацом Радзивилів (сьогодні палац Голуховських). Перед партером тут знаходиться також прямокутної форми басейн. Невеликий регулярний сад позначено обіч палацу руського палатина (воєводи), у місці де сьогодні палац Б'єльських на вул. Коперника. Ще один сад з чотирма кватирками і круглою клумбою позначено на ділянці через дорогу, навпроти палацу Яблоновських. Цей палац позначено на місці сучасного палацу Потоцьких на вул. Коперника, 15 (рис. 16).

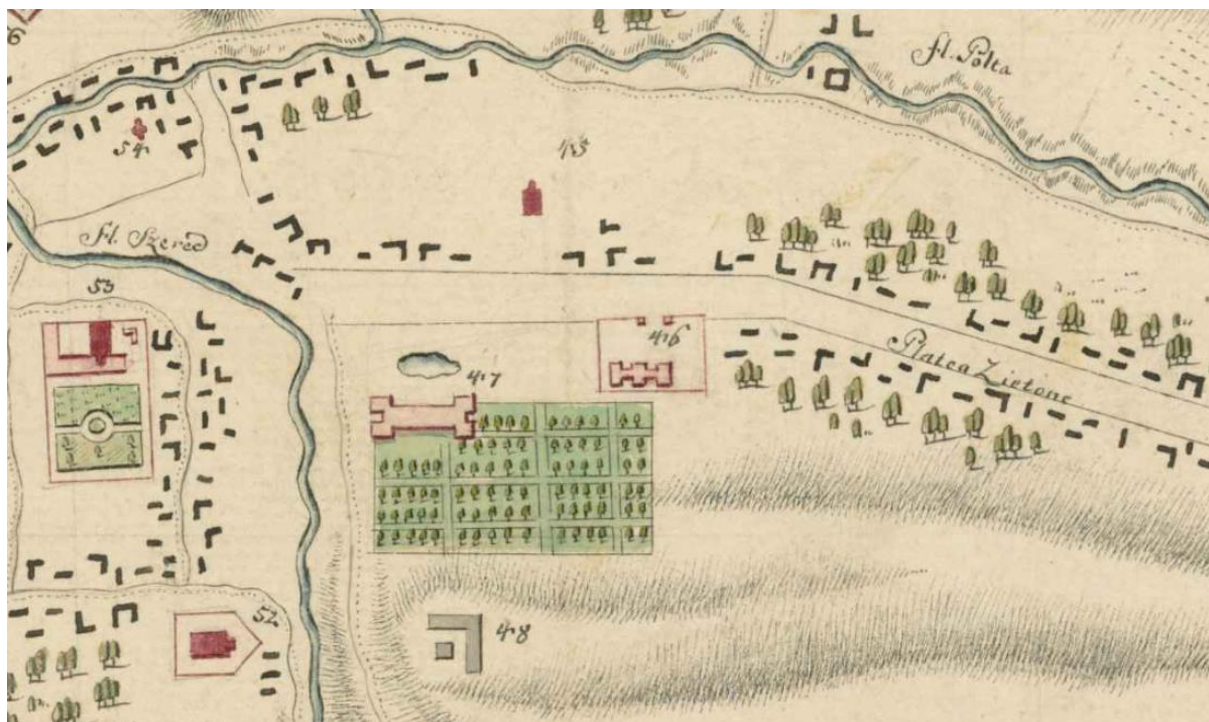

Рис. 14. План палацово-паркового комплексу Яблоновських на карті Дюетча (Центр міської історії, 1770).

Цікаво що ріка Полтва підписана на карті лише в одому місці як потік Полта (на вул. Левицького), потік на початку сучасної вулиці І.Франка підписано як Шеред (fl. Szered).

Храми і монастирі: всі вони нумеровані і підписані в експлікації. Більшість монастирів обведено мурованими стінами. Всього за картою можна налічити 54 храми та монастирі. Привертає увагу розміщення деяких (тих що не збереглися, чи локалізація яких виглядає суперечливою:

- храм під №1 – розміщений на лівій стороні вулиці Шевченка у місці коли ця вулиця виходить нагору (Templum St. Crucis);

- собор св. Юра нарисований дуже цікаво – на рівнораменному хрестовому плані церкви ще темнішим кольором позначено посередині круглий купол (отже карта нарисована справді в момент, коли новий собор уже було збудовано; це має значення тому, що знаємо датування іншого львівського примірника цієї карти 1750 роком). Важливо, що на плані показано два бастіони із західної сторони комплексу і викреслено план так, що не залишаться сумнівів про те, що храм та ще три будівлі розміщені на підмурованій платформі, на стилобаті. Наявність двох бастіонів у комплексі собору Св. Юра, на наш погляд, було реальною потребою. Тому варто було б виконати ґрунтовні архітектурно-археологічні дослідження комплексу з метою доведення факту їх існування та виявлення питання чи були вони пов'язані зі старішою будівлею собору, чи реалізовані раз з будівництвом нової святині. Треба також звернути увагу на підпис – «74 . Ecle[.] St. Georgi Chatetra.»

- іншим датуючим комплексом на карті може бути колегія Піярів. Її план позначено на карті, але підписано – 106 Nova Fabrica (тобто, нове будівництво). Зводили комплекс почали у 1748 році. У 1766

р. будівництво тимчасово було зупинено у зв'язку із смертю фундатора єпископа Гловінського. Відкрито об'єкт у 1774 р., хоча будівництво його лівого крила продовжувалося ще тривалий час.

- нинішній костел Св. Анни підписано як монастир Св. Августина (3 PP. St. Augustini); тут позначено дві храмові будівлі; подібно позначено лише будівлю монастиря кармелітів черевичкових на сучасній вул. Князя Романа. У решті випадків монастирські корпуси позначено не темновишневим але яснорожевим кольором;

- під номером 78 позначено церкву Благовіщення (Templum Błahowiszcze R.) з правого боку вулиці городоцької, перед монастирем Бригідок; ця церква позначена простим прямокутником але вона обведена муром з півколом у східній частині. Це зображення виконано після витирання якогось попереднього, в результаті чого тут і житлові будинки зліва і справа на вулиці нарисовані червоним чорнилом (яке різниться від решти на карті, коли пером рисувалося темно-вишневим кольором, а не червоним); тобто це якесь пізніше виправлення; тут має місце помилка, яка є також і в експлікації. Там два рази написано 78 позицію, пропустивши 77 (а це і є якраз церква Благовіщення, яка розміщена по лівій стороні вулиці, навпроти Бригідок). Натомість 78 – це костел Св. Станіслава (Templum St Stanisłai E R. L.), який щоправда іншими дослідниками локалізується у цьому ж місці але на лівому боці вулиці.

- переплутано номери і назви на карті також щодо монастирського шпиталю Св.Лазаря і палацу стольника коронного (69 Pallatium D Stolni K K.);

- (64 Moniales Car. Calcatae) – жіночий монастир Кармеліток зображено як оточений муром з півкруглою екседрою від вулиці Коперніка (написано Platea Szeroka); така ж екседра є у об'єкта навпроти – 62 Moniales St. Dominici жіночого монастиря Кармеліток Черев (його територія складається з двох частин і нумерована тим самим номером двічі); обидва храми нарисовані у формі хреста в плані;

- цікавою є 105 позиція карти (Moniales Ducacz Ky) – судячи з назви, це позначення жіночого монастиря що розміщена під муром огороження єзуїтського саду, на правій стороні вулиці Сикстуської (написано “Platea Sixtuska” Дорошенка); цей об'єкт досі не ідентифікований;

- 53 монастир Тринітарії (костел св. Миколая), який позначено як: PP Redemis Captivo;

- 52 підписано як храм Св. Марка чи Св. Марії (Templum St Marci R L Paro.), в гострокутному у плані мурованому огороженні;

- 45 (PP Predicatores observ.);

- 54 (Templum S Regum RP.) дерев'яна церква показана за межами вулиць за забудовою;

- 57 позиція показує монастир Кармелітів Черевичкових з великою огороженою територією; номером 56 позначено резиденцію настоятеля в кутовій будівлі; вище ми вже вказували, що на плані монастиря позначено ніби дві будівлі храму у формі латинського хреста; насправді дальша від вулиці будівля є монастирським корпусом з келіями. Ця унікальна будівля початку XVII ст. зі склепіннями на чотири поверхи (включаючи підвал) збереглася у перебудовану виді до нашого часу;

- 60 позиція позначає храм св. Хреста на площі навпроти галицької брами; вона підписана як каплиця (Capella St Crucis R L.) і має територію обведену муром у формі кола чи восьмибічника;

- велика територія належить монастиреві Сакраменток; всю її обведено мурованою стіною - 44;

- номером 40 позначено на вулиці Личаківській три муровані будівлі – P Piaristae; центральна з них позначена темновишневим кольором як храм (!);

- переплутано номери і невірна колористика палацу Вишневецьких (37); повинно бути 36; храм св. Антонія підписано як францисканський (PP Franciscani v St Antonius); натомість храм і монастир 34 позначено як приналежний ОО. Капуцинам;

- неправильно підписано як церкву Благовіщення церкву Воздвиження Чесного Хреста (37); хоча місце її, на наш погляд, вказано правильно;

- монастир кармеліток підписано як «монастир св. Терези» (31);

- поряд з монастирем Реформатів Францисканців (27) подано велику будівлю кольоровану як храм – 28 Jorgones Charitatis. Монастир Св. Войцеха підписано просто як (29) костел Св. Адальберта.

- монастир Театинів підписано (32), але не позначено на його плані храму; цікавим є те, що його план має Г-подібну форму.

- 10 номером позначено вірменську церкву (Templum Pintis Armaeanae); при ній 11 – Domus Congre. Missionis; далі у лівій стороні по вулиці Замарстинівській (її підписано на карті, як вулиця «Мурований міст?» - Platea Murowany Mossta) ще один (ротондальний у плані з прямокутним нартексом) український храм - 12 (Templum Resur. D.N.R.G.); ще далі по вулиці дерев'яний палац Четвертинського (13) і навпроти через вулицю – храм жіночого монастиря (ротондальний у плані з прямокутним нартексом), названий Moniales R.P.v. Czesnice (?); під 15 номером позначено церкву Спаса у місці, де би мала бути П'ятницька церква. Ще далі на Підзамчі показано під 17 номером церкву Св. Варвари (не вказуючи, що вона парафіяльна та українська). Під Високим Замком під номером 18 подано комплекс з ротондальною у плані церквою – Templum St. Johannis v. P. Passily.

- монастир св. Онуфрія поданий також з ротондальною у плані церквою, тому можна зробити висновок що автор рисував плани церков, не вдаючись у правильність їх передачі (особливо це стосується церков). Відомо, що у цей час церква св. Онуфрія була двонавною та складалася з монастирської та парафіяльної церкви;

- поряд з онуфріївським монастирем подано оточену муром із будівлями на території церкву, яку підписано просто – вірменська церква (Templum Armeni).

Палацових будівель на плані подано досить багато. За списком можна налічити 15 таких об'єктів. Буква «D.» або «Dom.» перед прізвищем власника мала би позначати “Dominus” – Пана. Як палаци або палаціки позначено позиції: 2 – палац Д. Зельонка, 6 – палацік Д. Гадзевіча (de Hadzievictz), 13 - палац П. Четвертинського, 35 – палац Д. Бекерського, 36 – підписано як палац Вишневецьких, але це костел Св. Антонія (автор помилився в нумерації; насправді палац Вишневецьких на плані - це позиція 37), 43 – палац Д. Грановського, 46 - палац Д. Калиновського, 47 – комплекс палацу Пр. Яблоновського з парком, 56 – резиденція (residentia Cas. Mogilnicen), 59 – палац Д. Б'ельських, 61 – великий мурований палац, П-подібний у плані на місці, де сьогодні будинок на розі проспекту Свободи і Коперника (Pallatium Dom. Cas[. Kamie; тут мабуть скорочення – каштеляна камянецького?), 63 – об'єкт позначено як палац Пр. Яблоновських (?) (рис. 16), який вже був згаданий під номером 47 (рис. 14), 67 - палац воеводи палатина київського, 69 – позначено як палацік Д. стольника К(оронного); тут маємо помилку Дюетча, який переплутав номери палацу та Монастиря Св. Лазаря; насправді 68 – це палацік стольника коронного Мошинського), 70 - палац палатина (воеводи) руського, 76 - підписано як сад, але нарисовано також палац – Радзивілла: hortus cum. Pall. Pr. Raczivill) (рис. 15).

Рис. 15. Палац – Радзивілла: hortus cum. Pall. Pr. Raczivill)

Рис. 16. Великий мурований палац, П-подібний у плані (поз. 61) на місці, де сьогодні будинок на розі проспекту Свободи і Коперника. Його підписано як Pallatium Dom. Cas[. Kamie; невеликий палацовий об'єкт 63 з чотирма наріжними ризалітами, оточений мурованим огородженням з брамою від

нинішньої вулиці Коперника – позначено як палац
Яблонівських.

Написи прізвищ власників палаців в «Nomina Locorum» на оригінальній карті (1770 р.) та на карті з 1750 р., що її літографовано і видано у 1896 р. дещо відрізняються. Написання прізвищ на друкованому плані поправлено на польську манеру.

Невелику будівлю на схід від ратуші (101 номер) на площі Ринок позначено як президію міста (Praesidium Urbis).

На карті є три невідомих неідентифікованих та не підписаних однотипних позначень якихось будівель. Нарисовані вони як Г-подібна у плані будівля, а поряд, біля неї ще одна менша за розмірами – квадратна. Обидві будівлі кольоровані сірою фарбою. Таких позначень на карті всього три і всі вони розміщені на пагорбах у південному та західному напрямках від середмістя. Їх можна вважати об'єктами галицького передмістя. Перше позначення такого об'єкту знаходимо – на горі біля нинішньої вулиці Архипенка, у північно-західній частині гори. Два інших зображення такого об'єкту розміщено далі від центрального району міста - в районі середньої та верхньої частини нинішньої вулиці Горбачевського. Тобто два останні об'єкти розміщені недалеко один від одного. Судячи з місць локалізації цих об'єктів, вони мали би бути якимось пов'язані з оборонними лініями на передмістях. Принаймні, відомо, що на пагорбах над вулицею Архипенка знаходилася частина укріплень т.зв. лінії Фридерика Гетканта з 1630-х років. Але два західних об'єкти знаходяться набагато далі від цієї оборонної лінії, яка пролягала через гору Цитадель та прямувала початком нинішньої вулиці С. Бандери у напрямку комплексу Св. Юра. Можливо, що об'єкти мануфактурного характеру – цегельні, каменеобробного чи іншого профілю.

На плані Жана Дуетча є багато цікавинок, які ще належить розшифрувати та інтерпретувати. Наприклад, цікавим є підпис забудови на лівій стороні, наприкінці нинішнього проспекту Свободи – 79 Predium D Undorff. Привертає увагу велика регулярної форми водойма з великою будівлею на березі (лазні?) на північний захід від середмістя у долині ріки Полтви. Її автор підписав на карті – Piscina (басейн). Цікавим є підпис комплексу забудови наприкінці нинішнього проспекту Свободи – позначено №79 та підписано «Predium D Undorff». С.Терещенко ідентифікував цей об'єкт як молочарню (Терещенко, 2010).

Привертає увагу велика регулярної П-подібної форми водойма з великою будівлею теж П-подібною на березі Полтви на північний захід від середмістя. Її автор підписав на карті – Piscina (басейн). Форма комплексу вказує що це найімовірніше були лазні.

Місце страт на горі Страчення позначено круглою будівлею (Locus Suplicii) з радіальними ризками.

Автор так і не закінчив підписувати назву гори, яку ми знаємо як Княжу. Він написав лише перше слово і зробив першу риску для подальшого напису, але чомусь не виконав його.

Ідентифікація розміщення палаців королівського стольника Августа Мошинського та київського воєводи Францішека Салезія Потоцького.

На прикладі плану Львова Жана Дуетча з 1770 року хочемо показати можливості ідентифікації досі невідомих архітектурних об'єктів Львова XVIII ст. Хоча на плані Дуетча об'єкти зображено не настільки детально як на трохи ранішій карті Дю Дефі (рис. б), проте наявність переліку основних об'єктів робить наш план придатним для локалізації окремих будівель. Розглянемо це на прикладі ідентифікації розміщення двох палацових об'єктів – палацу київського воєводи та палацу коронного стольника Мошинського.

Більшість об'єктів, розміщених вздовж вулиці Сокільницької (Коперника) є позначені за їх приналежністю. Але особливістю плану є те, що картограф переставив місцями номери шпиталю Св. Лазаря та палацового об'єкту розташованого на схід від шпиталю, на розі нинішніх вулиць Коперника та Академіка Колесси. Костел і шпиталь позначені №69, але в таблиці з переліком об'єктів у правому крилі карти номером 69 позначено об'єкт нашої ділянки. Шпиталь і костел натомість марковані як № 68. Це очевидна помилка автора карти (рис. 6Б). Враховуючи цю помилку та аналізуючи перелік об'єктів в експлікації до карти Ж. Дуетча, довідуємося, що на нашій ділянці, на схід від костелу Св.

Лазаря, був розміщений палац королівського стольника – «Palatiolum D Stolnik K» (рис. 6) (Торографія, 2020).

“Стольник” – це офіційний титул придворної особи, яка була відповідальною за підготування та проведення офіційних церемоній, прийняття та ін. заходів при королівському дворі (Stolnik, 2020). На перший погляд інформація про палац такої особи в переліку львівських об’єктів на карті виглядає дивною. У цей час Львів був периферійним містом у польській державі, віддаленим від столичного життя. Королівських резиденцій на руських теренах теж вже давно, від часів Яна III Соб’єського, не будувалося. Яким чином тут міг з’явитися палац королівського стольника? Можливо, це значно старша будівля з XVI чи XVII століття? Або це пов’язано з якимись спадковими родинними відносинами.

З карти Ж. Доепча черпаємо також іншу важливу інформацію - поряд з шпиталем Св. Лазаря знаходилася не одна, а дві ділянки з шляхетськими садибами. Одну з них підписано зі скороченнями, що вона належала київському воєводі. Позначена вона № 67 та підписана - „Pallatium Pala. Kyovie”. Повністю на латині слід було б написати - “Pallatium Palatinus Kyoviensis”, тобто палац (садиба) воєводи київського (Торографія..., 2020). З історичних джерел відомо, що цей титул у польському королівстві у 1756-1772 роках належав Францу Салезію Потоцькому гербу “срібна Пілава” (Sejm-Wielki, 2022). Цей невеликий палац з регулярним садом позначено на південь від шпиталю Св. Лазаря (рис. 17А).

Ділянка №68 підписана на карті як приналежна королівському стольнику – „Pallatiolum D Stolnik K” (Палац Стольника К (коронного) є особливо цікавою з урбаністичного погляду. З джерел неважко довідатися, що цей урядовий та почесний титул (стольник великий коронний) належав у цей час Августові Фридеріку Констанцію Мошинському (Wierzbicka-Michalska, 2020).

Рис. 17А. План кварталу між нинішніми вулицями Коперника-Колесси- на карті Львова 1770 р. Жана Доепча (*Plan La Ville de Leopole Capitale de la Russi Rouge avec les Feauxbourgs, 1770* (Центр міської історії, 1770). Номерами позначено: комплекс шпиталю і костелу Св. Лазаря (№ 69); комплекс палацу з будівлею у наріжнику ділянки (№ 68) комплекс палацу воєводи (№67) з регулярним садом.

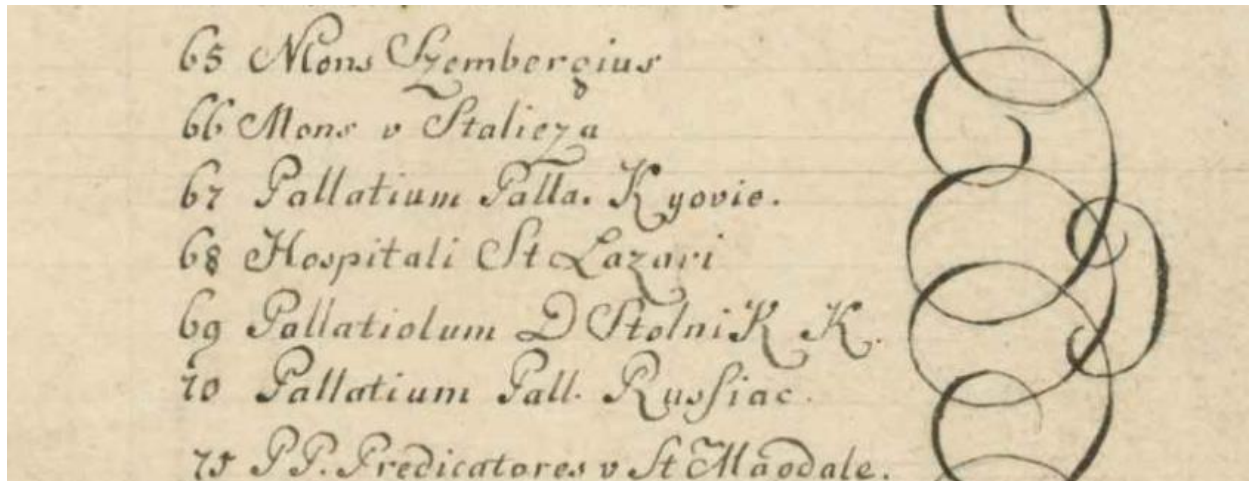

Рис. 17Б – фрагмент тексту-пояснення до плану Ж.Дуетча з вказанням номерів об'єктів. Басимо, що у тексті помилково вказано номери ділянок: шпиталь “Hospitali St. Lazari” підписано як № 68, а палац “Pallatiolum D Stolnik K” як № 69. Поряд з ними на плані позначено ще один палац з садом № 67 – “Pallatium Pall. Kyovie”.

Підтвердження існування палацу саме Мошинського, а не якогось його попередника на посаді стольника, знаходимо на іншій тогочасній карті Львова. Це 9-ий аркуш карти авторства Рудольфа д'Отто, яка зображує похід австрійського війська генерала Андреаса Гадіка з Гомони (у Словаччині) до Львова. Лише один аркуш цієї карти з планом Львова опублікований в «Атласі історичних міст. Львів» (Капраль, 2014). Нам вдалося ознайомитися з всіма оригінальними аркушами цієї карти, яка зберігається у Військовому архів Австрії. Повна назва цієї карти - General Carta von dem Marche der bey Hommona in Hungarn gestandenen K.K.Trouppen, bis zur Hauptstadt Lemberg in Pollen; welcher 9. kleine Special Charten mit einigen Anmerkungen bey gefuget sind. Feld Lager bey Lemberg. d. 20= Augusti. ao: 1772». The name of the card is translated: “Lemberg. General Map with Marsh C.K. Army groups based in Hommona, Hungary, to the capital city of Lemberg, Poland; which has 9 small special maps with some comments added, a field camp near Lviv. Day 20 August 1772”. The original of the map is stored in the Vienna State Archives, its military department. Card signature: «In IX, 394. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. - 8 Gez. Bl.» (General, 1772).

На цьому аркуші карти вміщено у лівій частині умовні позначення. Вони торкаються лише основних об'єктів міської забудови і позначають: 1 – замки, палаці в т.ч. єпископські, 2 – великі двори, 3 – малі двори, 4 – церкви, храми. Житлові квартали на карті позначено дуже схематично. Відомо, що крім плану міста Львова у 1772 р. д'Отто виконав також його панорамний рисунок, на якому також позначив основні об'єкти та зафіксував львівський міський пейзаж з західної сторони. Попри свою схематичність, план Львова д'Отто виявився дуже корисним у справі виявлення історії якраз ділянки на вул. Коперника-Колесси, приналежної сьогодні до Львівської політехніки. Розкриємо та пояснимо цю позицію детальніше.

Номером 44 на карті д'Отто чітко позначено та підписано палац Мошинського (Fürst. Moszinskj F. Pallais) біля шпиталю (Св. Лазаря?). Це позначення палацу та ще одна згадка прізвища князя Мошинського для нас особливо важливі. На інших тогочасних картах (1766, 1770, 1802 pp.) палац з садом біля монастиря Св. Лазаря був позначений, але без вказання прізвища його власника (рис. 18). Щоправда, маємо на карті д'Отто напис про Ф. Мошинського. Але також відомо, що повне ім'я стольника було - Август Фридерик Мошинський (Wierzbicka-Michalska, 2020). А, можливо, тут йшлося про ще одну садибу з родини Мошинських. Ці деталі слід було б у перспективі прояснити додатковими дослідженнями та зіставленням архівних даних.

Автор карти капітан Рудольф д'Отто та Август Мошинський обидва родом з Саксонії. Один і другий провели молоді роки в Дрездені. Згодом один з них подався на службу до Австрії, інший - на королівський двір Понятовського у Польщі. Можливо, що ці особи були знайомі між собою у часи

перебування в Саксонії. Це може бути поясненням, чому картограф позначив та підписав власника палацу нашої ділянки, хоча це не був великий об'єкт у порівнянні з іншими тогочасними палацовими комплексами Львова, які залишилися не позначеними на карті (Бевз, 2020).

Сьогодні всі будівлі на нашій ділянці мають збережений історичний характер архітектури фасадів. Але встановити їх датування на підставі лише зовнішнього вигляду досить важко, оскільки всі вони були перебудовані наприкінці XIX та у XX століттях. Тому письмове підтвердження на карті д'Отто даних про існування тут палацу стольника А.Мошинського є ще одним важливим аргументом для розшифрування історії ділянки та ідентифікації будівель. Ця інформація опосередковано вказує, що окремі будівлі на ділянці можуть бути збереженими з XVIII ст. Цей факт також може бути аргументом для проведення спеціальних історико-реставраційних досліджень будинків, які сьогодні мають фасади з кінця XIX та з початку XX ст., але можуть ховати старіші будівельні субстанції з XVIII ст.

Мошинський належав до польської шляхетської родини, але народився в Дрездені та провів молоді роки у Саксонії. У молодому віці він отримав добру освіту та багато подорожував по Європі. В 1755 р., завдяки родинним зв'язкам та добрій освіті, дістає посаду стольника – розпорядника офіційних церемоній, керівника мистецьких і театральних справ при дворі короля Станіслава Августа Понятовського. У другій половині XVIII ст. у Польщі він був особою званою також як архітектор, ландшафтний архітектор, колекціонер, економіст, але й також як масон (Wierzbicka-Michalska, 2020). Відомий він також тим, що займався алхімічними дослідженнями, мав для цього спеціально збудовану лабораторію та невелику доменну піч. Цілком можливо, що ця лабораторія та плавильна піч знаходилися на нашій ділянці. Цей факт є важливий, оскільки показує предтечу перших наукових хімічних та фізичних лабораторних досліджень у Львові.

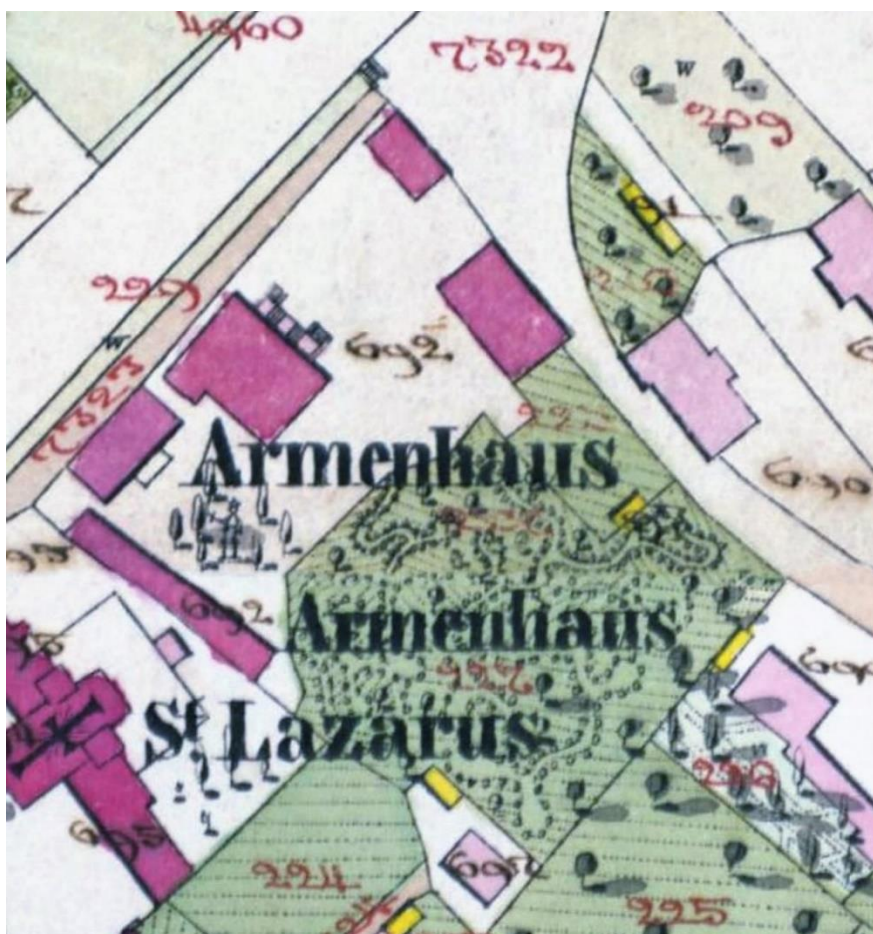

Рис. 18. Фрагмент кадастрового плану міста Львова 1849 р. палац стольника Мошинського позначений зі сходами на головному фасаді (Капраль, 2014).

Таким чином будівлі садиби Мошинського є цікавими для дослідження ще й тому, що пов'язані з історією виникнення технічної науки. Значно пізніше така наукова діяльність буде продовжуватися у стінах Політехніки. Початки ж Політехніки як навчального закладу пов'язуються з утворенням реальної школи у 1817 р., через 70 років після діяльності лабораторії Мошинського.

Наш попередній аналіз показує, що будинком в якому збережені субстанції XVIII ст. є наріжна будівля на вул. Академіка Колесси 2. Аналізу історії цього об'єкту варто присвятити окреме дослідження, включно з архівними пошуками. Мусимо відзначити факт, що сприятливою волею долі колишня територія палацового комплексу Мошинських у другій половині XX століття стала приналежна до Львівської політехніки. Це дає надію на реалізацію проекту пошуків слідів першої хімічної лабораторії у Львові.

Відтак можемо припускати, що розміщення поряд двох шляхетських садиб – палацу Потоцьких та палаціку Мошинського, у цій львівській передміській ділянці могло бути зумовлене родинними пов'язаннями.

Насмілюємося висловити гіпотезу, що автором проекту стольниківського палаціку „Pallatiolum D Stolnik K” був сам власник - Август Ф. Мошинський. Цей палацік нарисований на плані Дюетча з чотирма наріжними алькерами. Крім палацу, який розміщений на ділянці вище по рельєфу та ближче до шпиталю, позначено й будиночок на розі нинішніх вулиць Коперника та Колесси. Зображення палацу стольника прорисоване дуже виразно навіть на карті Ф. фон Міга, хоча ця карта виконана у дуже дрібному масштабі і багато львівських об'єктів на ній упущено. Прикметно, що на карті позначено й будиночок на розі ділянки (рис. 19).

Рис. 19. Вулиця Широка з костелом і монастирем св. Лазаря та палцом стольника А.Мошинського на карті Ф. фон Міга з 1871-1873 рр.

Територія, яка лежала біля монастиря Св. Лазаря (виникає тут на початку XVII ст.) між Сокільницькою дорогою (пізніші назви вулиці – Широка, Св. Лазаря, М. Коперника) та горою Шембека (пізніше Вроновських, Цитадель) почала освоюватися у 18 ст. Тут виникає кілька шляхетських дворів. У 1770 році занотовано, що наріжна ділянка між сучасних вулиць Колесси-Коперника належить стольнику коронному Августу Фридеріку Мошинському, який має тут палацік з регулярним садом.

Будівля палацу була розташована посередині ділянки на підвищеному терені, трохи зміщено у бік вулиці Коперника. Палацик проіснував до початку ХХ ст. Про його архітектуру можемо судити лише з конфігурації плану будівлі та малого фрагменту рогу будинку який потрапив у кадр фотографа. Це була мурована будівля ймовірно на високому цоколі з другим поверхом мансардного типу, схованим під ламаним дахом з люкарнами. Палац був зорієнтований головним фасадом на схід. Вхід до палацу був вирішений у формі двораменних сходів які мали по два марші зліва та справа та якими виходилося на вхідну терасу (ймовірно з ганком). Західний садовий фасад будівлі мав два ризаліти (алькери) на крилах. Сад розділений на регулярні зелені квартали, простягався до мурів огороження монастиря Св. Лазаря. Можна припускати, що проектантом палаціку був сам власник, який окрім своїх придворних занять при королі Понятовському, займався проектуванням сакральних будівель (костели в Тернополі та Микулинцях) та ландшафтною архітектурою. Архітектурне вирішення палаціку мало барокові архітектурні риси. Склепіння будинку були зведені із квадратної цегли-пальцівки товщиною 55-60 та шириною 145-150 мм, залишки якої нам вдалося відшукати у місці, де стояв палац. Місце палацу частково сьогодні залишилося незабудованим, що дозволяє у майбутньому провести археологічні дослідження його фундаментів. Надіємося також, що пошук нових матеріалів з його історії дозволить виконати в майбутньому гіпотетичну реконструкцію його вигляду. В селі Гряда недалеко Львова, яке колись належало до власності Мошинського, збережені залишки ще одного його двору. Палацик у Гряді зберігся у дуже перебудованому вигляді, але на фронтоні зустрічаємо різьблені в камені декоративні барокові вазони. Подібного типу є на фасаді костелу Микулинцях. Отже вважаємо можна назбирати матеріали для більш детальної реконструкції архітектури його палацу у Львові.

Існування палацового комплексу А.Мошинського є цікавим фактом для дослідження історії виникнення та розвитку технічної науки у Львові. З біографії Мошинського відомо, що він займався алхімічними дослідженнями та мав власну лабораторію з спеціальною піччю для експериментів. Цілком ймовірно, що ця лабораторія могла існувати у його львівському маєтку, а не у Варшаві, де він мусів віддавати час двірським та політичним справам. Дуже цікавим відкриттям сьогодні було би віднайдення приміщення чи будівлі, в якій містилася ця лабораторія або будь-яких слідів цієї лабораторії.

Висновки

Маємо гіпотезу, що карту виконано кадетом Жаном Дуетчем з навчально-військовою метою, про що може свідчити ретельна фіксація фортифікаційної структури середмістя з вказанням кількості ліній оборонних мурів, фос, брам, фірток.

Особливістю плану є те, що на аркуші подано два рази план Високого Замку. Зокрема, зображення в окремій віньєтці інвентаризаційного плану руїн Високого замку є унікальним матеріалом, який точно передає характер укріплень комплексу та вказує на реальний його стан у другій половині ХVІІІ ст. План замку при цьому виконано в іншому, ніж карта, більш детальному масштабі. Ще одне зображення Високого Замку, нарисоване безпосередньо „in situ” на горі, не переказує правильної конфігурації та планіметричної структури об’єкту. Вважаємо це зображення перекресленим з невідомого джерела проектом модернізації укріплень замку. Така увага до середньовічного оборонного об’єкту також, на нашу думку, демонструє дидактичні цілі складання карти.

Незважаючи на декілька помилок у назвах об’єктів, карта в цілому точно передає містобудівну структуру Львова другої половини ХVІІІ ст. і є дуже цінним джерелом до вивчення його історії та архітектури. Особливу цінність становлять також рисунки планів низки інших об’єктів тогочасного Львова - собору Св. Юра, церкви Св. Івана під високим Замком, єзуїтського саду, окремих палацових комплексів, які не існують вже сьогодні. Також цінною є інформація з переліком основних об’єктів Львова уміщена у віньєтці-експлікації до карти.

Загадкою залишається питання, чому на плані Дуетча не зображено дві оборонні бастионні лінії зведені довкола Краківського та Галицького передмість у ХVІІ ст.: т. зв. лінія Ф. Гетканта (з 1630-х років) та оборонний пояс Яна Беренса (з 1670-х років). На час складання карти вони були дуже домінуючими та видимими у ландшафті міста оборонними комплексами.

Наведений нами аналіз та ідентифікація на основі карти Ж. Дуетча розміщення палацу королівського стольника А. Мошинського вважаємо є добрим прикладом використання інформативного потенціалу карти.

Бібліографія

Broniewski, T., 1980. *Historia architektury dla wszystkich*. Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk: Zakład narodowy imienia Ossolinskich, wydawnictwo, S. 390-391.

Czerner, J., 1997. *Lwów na dawnej rycinie I planie*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolinskich, il.157.

Czolowski, 1910. Czolowski Aleksander. *Wysoki zamek*. Lwów.

Huber., J., 1777. *Hauptstadt Lemberg, 1777*. Austrian War Archive, GIh 371

Kriegsarchiv, 1772. General Carta von dem Marche der bey Hommona in Hungarn gestandenen K.K. Truppen, bis zur Hauptstadt Lemberg in Pollen; welcher 9. kleine Special Charten mit einigen Anmerkungen bey gefuget sind. Feld Laager bey Lemberg. d. 20= Augusti. ao: 1772». Sign.: «B IX, 394. G I h. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. - 8 Gez. Bl.; Bl. 9 - Lemberg.

Polona, 1750. Topografia urbis Leopoldis cum suis suburbis: circa a 1750. Zakład litograficzny A.Przyszlak (Lwów). Druk Magistrat krolewskiego stótecznego miasta Lwowa [online] Available at: <<https://polona.pl/item/topographia-urbis-leopoldis-cum-suis-adiacentibus-suburbis-circa-a-1750,NzU2MDc2ODI/1/#info:metadata>> [Дата звернення 20 грудень 2022].

Sejm-Wielki, 2022. *Potocki Franciszek Salezy z Podhajec, wojewoda Kijowski, 1756-1772*. [online] Available at: <<http://www.sejm-wielki.pl/b/15.333.200>> [Date of reference 20 December 2020].

Wierzbicka-Michalska, K., 2020. КМосзыński August Fryderyk h. Nałęcz (1731 – 1786). *Polski Słownik Biograficzny*. Т. XXII/1, zeszyt 92. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, S.108–112. [online] Available at: <<https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/august-fryderyk-moszynski-h-nalecz>> [Date of reference 20 December 2020].

Александрович, В., 2013. Юра святого собор у Львові. В: *Енциклопедія історії України*, т. 10, Київ: Наукова думка, С.701-703 [online] Доступно: <<http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>> [Дата звернення 20 грудень 2022].

Бевз, М., 2020. *Історико-містобудівні студії. Квартал забудови національного університету «Львівська політехніка» на вулиці Академіка Колесси*, Львів: Растр-7.

Бевз, М., Рибчинський, О., 2018. Історична будівля Національного університету «Львівська політехніка» на розі вул. М.Колесси-М.Коперника: результати обстеження та вказівки до реставраційного завдання. В: *Міждисциплінарні методи в дослідженні та реставрації пам'яток архітектури і творів мистецтва*. Львів: НУЛП, С.88-93.

Бірюлов, Ю., упор., 2008. *Архітектура Львова. Час і стилі. XIII–XXI ст.* Львів: Центр Європи Львів.

Вуйцик, В., 2013. Шпиталь і костел Св. Лазаря у Львові. *Leopolitana*. Львів: ВНТЛ-Класика, С.324-332.

Капраль, М., ред., 2014. *Атлас українських історичних міст*. Т.1. Львів.

Центр міської історії, 1766. *Plan de la Ville des Chateaux et des Faubourges de Leopol. Pour servir à la construction des Chemins, et à la reparation de l'ancien pavés. Levé par Decret de la Commission Royale, etablie à cet effet. Par moi Jean Ignace du Desfilles Geometre Jure du Roy et de la Republique de Pologne. L'année: 1766*. Оригінал у: Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Фонд 742, оп. 1, спр. 980. [online] Доступно: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid=194> [Дата звернення 20 грудень 2022].

Центр міської історії, 1770. *Topographia Urbis Leopoldis cum suis adjacentibus Suburbis, circa A 1770*. [online] Доступно: <<http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/topographia-urbis-leopoldis-c1770>> [Дата звернення 20 грудень 2022].

References

- Aleksandrovych, V., 2013. Saint George Cathedral in Lviv. In: *Entsyklopediya istoriyi Ukrainy*, t. 10, Kyiv: Naukova dumka, S.701-703 [online] Available at: <<http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1359-9/978-966-00-1359-9.pdf>> [Date of reference 20 December 2020].
- Bevz, M., 2020. *Historical and urban planning studies. Building quarter of the National University "Lviv Polytechnic" on Akademika Kolessa Street*. L'viv: Rastr-7.
- Bevz, M., Rybchyns'kyy, O., 2018. The historical building of the National University "Lviv Polytechnic" on the corner of St. M. Kolessy-M. Copernicus: examination results and instructions for the restoration task. In: *Mizhdystsyplinarni metody v doslidzhenni ta restavratsiyi pam'yatok arkhitektury i tvoriv mystetstva*. L'viv: NULP, S.88-93.
- Biryulov, YU., ed., 2008. *Architecture of Lviv. Time and styles. 13th-21st centuries*. L'viv: Tsentr Yevropy L'viv.
- Broniewski, T., 1980. *Historia architektury dla wszystkich*. Wroclaw, Warszawa, Krakow, Gdansk: Zaklad narodowy imienia Ossolinskich, wydawnictwo, S. 390-391.
- Czerner, J., 1997. *Lwów na dawnej rycinie I planie*. Wroclaw, Warszawa, Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolinskich, il.157.
- Czolowski, 1910. Czolowski Aleksander. *Wysoki zamek*. Lwów.
- Huber., J., 1777. *Hauptstadt Lemberg, 1777*. Austrian War Archive, GIh 371.
- Kapral', M., ed., 2014. *Atlas of Ukrainian historical cities*. T.1. L'viv.
- Kriegsarchiv, 1772*. General Carta von dem Marche der bey Hommona in Hungarn gestandenen K.K. Truppen, bis zur Hauptstadt Lemberg in Pollen; welcher 9. kleine Special Charten mit einigen Anmerkungen bey gefuget sind. Feld Laager bey Lemberg. d. 20= Augusti. ao: 1772». Sign.: «B IX, 394. G I h. Kriegsarchiv. Wien. Kartensammlung. - 8 Gez. Bl.; Bl. 9 - Lemberg.
- Polona, 1750*. Topografia urbis Leopoldis cum suis suburbis: circa a 1750. Zakład litograficzny A.Przyszlak (Lwów). Druk Magistrat krolewskiego stolecznego miasta Lwowa [online] Available at: <<https://polona.pl/item/topographia-urbis-leopoldis-cum-suis-adiacentibus-suburbis-circa-a-1750,NzU2MDc2ODI/1/#info:metadata>> [Дата звернення 20 грудень 2022].
- Sejm-Wielki, 2022. *Potocki Franciszek Salezy z Podhajec, wojewoda Kijowski, 1756-1772*. [online] Available at: <<http://www.sejm-wielki.pl/b/15.333.200>> [Date of reference 20 December 2020].
- Tsentr mis'koyi istoriyi, 1766. *Plan de la Ville des Chateaux et des Faubourges de Leopold. Pour servir à la construction des Chemins, et à la reparation de l'ancien pavés. Levé par Decret de la Commission Royale, etablie à cet effet. Par moi Jean Ignace du Desfilles Geometre Jure du Roy et de la Republique de Pologne. L'année: 1766*. Oryhinal u: Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy u m. L'vovi. Fond 742, op. 1, spr. 980. [online] Available at: <http://www.lvivcenter.org/uk/umd/map/?ci_mapid=194> [Date of reference 20 December 2022].
- Tsentr mis'koyi istoriyi, 1770. *Topographia Urbis Leopoldis cum suis adiacentibus Suburbis, circa A 1770*. [online] Available at: <<http://www.lvivcenter.org/uk/umd/mapdetails/topographia-urbis-leopoldis-c1770>> [Date of reference 20 December 2022].
- Vuytsyk, V., 2013. Hospital and Church of St. Lazarus in Lviv. *Leopolitana*. L'viv: VNTL-Klasyka, S.324-332.
- Wierzbicka-Michalska, K., 2020. KMoszyński August Fryderyk h. Nałęcz (1731 – 1786). *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXII/1, zeszyt 92. Wroclaw, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977, S.108–112. [online] Available at: <<https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/august-fryderyk-moszynski-h-nalecz>> [Date of reference 20 December 2020].

Mykola Bevz

*Professor, ScD, Architecture and Conservation Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine*

*Professor, Department of Build Conservation,
Lublin University of Technology, Lublin, Poland*

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

ORCID: 0000-0003-1513-7045

ANALYSIS OF ARCHITECTURAL AND PLANNING STRUCTURE AND FORTIFICATION FACILITIES OF THE CITY OF LVIV ACCORDING TO THE MAP OF JEAN DOETSCH 1770 (1750)

© Bevz M., 2021

The article analyzes the plan of the city of Lviv by Jean Doetsch from 1770 - one of the first cartographic sources to the history of the city. The significance of the plan for the scientific reconstruction of the state of the architectural and town-planning structures of the city for the second half of the 18th century is revealed. The hypothesis that the map was made for educational and military purposes is substantiated. This is evidenced by a careful fixation of the fortification structure of the city center, indicating the number of lines of defensive walls, fossas, gates, other elements. Many objects depicted on the plan were lost at a later time, so their identification, analysis of the planning structure are important to preserve information about them. Brief characteristics are given for such objects.

The peculiarity of Doetsch's map is that the plan of the High Castle which is presented twice on the sheet. The image of the inventory plan of the ruins of the High Castle is placed in a separate vignette in the lower left corner of the map. This image is a unique material that accurately conveys the nature of the fortifications of the complex and indicates its real state in the second half of the XVIII century. This plan of the castle made in a more detailed scale than the map. Another image of the High Castle, painted directly "in situ" on the mountain, does not show the correct configuration and planimetric structure of the object. We consider this image as a project of modernization of the castle fortifications, which was crossed out from an unknown source. Such special attention to the High Castle, a medieval defensive object, also, in our opinion, demonstrates the didactic purposes of compiling the map.

The map as a whole accurately conveys the urban structure of Lviv in the second half of the eighteenth century and is a very valuable source for studying its history and architecture. Also valuable is the information with the list of the main objects of Lviv included in the vignette-explication of "Nomina Locorum" to the map, although there are some mistakes regarding the name and numbering of individual objects. The plans of a number of objects of Lviv from that time - St. George's Cathedral, St. John's Church near the High Castle, the Jesuit Garden, Armenian monasteries in the Krakow suburbs, some palace complexes that no longer exist today have a particular value.

The question remains why Doetsch's plan does not depict two defensive bastion lines built around the Krakow and Halych suburbs in the 17th century: the so-called F. Getkant's line (from the 1630s) and Jan Berentz's defensive belt (from the 1670s). At the time of compiling the map, they still existed and were the dominant defense complexes in the panorama and landscape of the city.

As a separate study, the analysis and identification of the location of the palace of the royal mayor A. Moszinsky on the basis of J. Doetsch's map was performed. We consider this a good example of using the

informative potential of the map.

Key words: map of Jean Doetsch, city of Lviv, 18th century, plans of palaces, monasteries, fortifications.